

Πιστοποίηση αειφορικής διαχείρισης λιβαδιών: κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις

Α. Σ. Χριστοδούλου

Εργαστήριο Δασικής Οικονομικής
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 541 24 Θεσσαλονίκη

Περίληψη

Σε σχέση με την προστασία της φύσης, υπάρχει πλήθος διεθνών συνθηκών (Σύμβαση Ραμσάρ, Συνθήκη του Ρίο κτλ.) που έχει υπογράψει η Ελλάδα και προς τις οποίες θα πρέπει αυτή να συμμορφώνεται. Πιο πρόσφατες είναι οι δύο οδηγίες της ΕΕ για τη διατήρηση της φύσης: η 79/409, γνωστή και ως Οδηγία για τα πουλιά, και η 92/43, γνωστή και ως η Οδηγία για τους οικοτόπους (Δίκτυο Natura 2000). Από την άλλη μεριά η διαχείριση των δασών και δασικών εκτάσεων πρέπει να γίνεται έτσι ώστε να εξασφαλίζεται α) περιβαλλοντική προστασία, β) ωφέλεια για το κοινωνικό σύνολο και γ) οικονομική βιωσιμότητα. Στα πλαίσια αυτά οι επιχειρήσεις-εκμεταλλεύσεις αλλά και οι βιομηχανίες μεταποίησης δασικών προϊόντων θα έχουν την υποχρέωση της εφαρμογής του μελετώμενου ακόμα νέου διεθνούς θεσμού της πιστοποίησης και σήμανσης (certification and labeling) των προϊόντων προέλευσης αειφορικής διαχείρισης. Τούτο φυσικά θα ισχύσει και για τα κτηνοτροφικά προϊόντα τα οποία θα πρέπει να προέρχονται από λιβάδια τα οποία διαχειρίζονται με αειφορικό τρόπο. Η τελευταία διαδικασία θα έχει μια σειρά επιπτώσεων, κυρίως οικονομικών, για όλους αυτούς που ασχολούνται με την κτηνοτροφία και όχι μόνο. Οι επιπτώσεις αυτές θα κάνουν ιδιαίτερα έντονη την εμφάνισή τους στις εκτάσεις της χαμηλής και ημιορεινής ζώνης που υπερβόσκονται.

Λέξεις κλειδιά: Αειφορία λιβαδιών, πιστοποίηση προϊόντων, κτηνοτροφικά προϊόντα, κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις.

Εισαγωγή

Την τελευταία 20ετία, ως γεγονότα ιδιαίτερης σημασίας και εμβέλειας θα μπορούσε κανείς να επισημάνει τα ακόλουθα:

Σε παγκόσμιο επίπεδο: η συμφωνία της Ουρουγουάης το 1986, ουσιαστικά, ενόησε τις αναπτυγμένες χώρες της Δύσης (Ευρώπη, Η.Π.Α., Ιαπωνία, Αυστραλία κτλ.), ενώ δημιούργησε πληθώρα προβλημάτων στα προϊόντα που παράγονται στον Τρίτο Κόσμο (Αφρική, Ασία και Λατινική Αμερική).

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο: η αγροτική πολιτική της Ελλάδας διαμορφώνεται, ως γνωστό, στα πλαίσια της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΕΕ). Στο άμεσο μέλλον η διεύρυνση της ΕΕ με χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης θα είναι γεγονός. Συνεπώς, προβλήματα σχετικά με τον ευρύτερο γεωργικό τομέα θα εμφανιστούν πιο έντονα και τούτο γιατί από το 1992 ο γεωργικός προϋπολογισμός έχει παραμείνει σταθερός και η ίδια, μάλλον, πίτα θα χρειαστεί να μοιραστεί πλέον σε περισσότερα κομμάτια (Αληφακιώτης 2002).

Στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης: η ΚΑΠ της ΕΕ, συνεπώς και οι τιμές των αγροτικών προϊόντων, δε θα καθορίζονται πλέον στα πλαίσια αυτής τούτης της ΕΕ αλλά μετά από συζητήσεις, συμφωνίες και δεσμεύσεις σε διεθνές επίπεδο και κυρίως με

επίκεντρο τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Στα πλαίσια δε της GATT τα προστατευτικά μέτρα για τα αγροτικά εν γένει προϊόντα θα περιορίζονται ολοένα και περισσότερο. Τούτο σημαίνει ότι ποιότητα προϊόντος-κόστος παραγωγής θα αποτελούν τα κομβικά σημεία στο διεθνή ανταγωνισμό. Στα πλαίσια των παραπάνω περιορισμών είναι γνωστές οι θεσμοθετήσεις της ΕΕ για απόσυρση γεωργικών εκτάσεων από τις καλλιέργειες και επιβολή ποσοτώσεων σε προϊόντα που είναι πλεονασματικά. Και βέβαια μια άρση της προστασίας θα έχει δυσμενείς επιπτώσεις και στην επιβίωση της ελληνικής κτηνοτροφίας (Παπαναστάσης 1995).

Στα πλαίσια του παγκόσμιου ενδιαφέροντος για προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος: η πιστοποίηση των δασικών εν γένει προϊόντων, ότι δηλαδή αυτά προέρχονται από δάση και δασικές εκτάσεις που διαχειρίζονται αειφορικά, αποκτά όλο και περισσότερους υποστηρικτές και οπαδούς. Πρόκειται όμως για μια διαδικασία με οικονομικές επιπτώσεις, αφού ουσιαστικά μέσω αυτής της διαδικασίας θα αυξηθεί το κόστος των πιστοποιούμενων προϊόντων ενώ παράλληλα οι εκτάσεις από τις οποίες τα προϊόντα αυτά προέρχονται θα ακολουθούν ένα είδος προστασίας και βελτίωσής των. Το ίδιο βέβαια προβλέπεται να συμβεί και στο χώρο παραγωγής των κτηνοτροφικών προϊόντων, αφού οι λιβαδικές εκτάσεις, σύμφωνα με τη δασική νομοθεσία, χαρακτηρίζονται ως δασικές εκτάσεις και απαγορεύεται η αλλαγή της χρήσης των.

Υλικά και μέθοδοι

Η συλλογή των απαραίτητων προς ανάλυση στοιχείων που έχουν σχέση με τις λιβαδικές εκτάσεις, τον αριθμό των βοσκόντων ζώων καθώς και άλλων συμπληρωματικών στοιχείων, έγινε από τα αντίστοιχα δελτία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας (ΕΣΥΕ). Περαιτέρω ποιοτικά και ποσοτικά επιστημονικά συμπεράσματα αναζητήθηκαν σε αντίστοιχα περιοδικά και πρακτικά επιστημονικών συναντήσεων. Στη συνέχεια με βάση τις απαιτήσεις και τις οδηγίες της ΕΕ, τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, τους όρους και τις συμφωνίες του διεθνούς εμπορίου και κυρίως με βάση την τελευταία εμφανιζόμενη διαδικασία πιστοποίησης των παραγόμενων προϊόντων εν γένει, γίνεται λεπτομερής προσδιορισμός και καταγραφή των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων που αφορούν ιδιαίτερα τον ορεινό και ημιορεινό χώρο αλλά και την οικονομία της χώρας μας γενικότερα. Για την ολοκλήρωση της όλης έρευνας προβλέπεται και απαιτείται περαιτέρω ποσοτικός προσδιορισμός των επιπτώσεων αυτών και η έκφρασή των σε χρηματικές μονάδες, μέσω των αρχών των οικονομικών μαθηματικών και της οικονομικής ανάλυσης.

Αποτελέσματα και συζήτηση

Σε επίπεδο εκμεταλλεύσεων και αριθμού ζώων

Με βάση τον πίνακα 1, οι εκμεταλλεύσεις που απασχολούνται με την κτηνοτροφία παρουσιάζουν σημαντική πτωτική τάση μεταξύ των απογραφών 1999 και 1991. Ήτοι μείωση κατά 46,6%, 20,1% και 32,2% αντίστοιχα για τα βοοειδή, τα πρόβατα και τις αίγες.

Ο ζωϊκός πληθυσμός, αντίθετα, παρουσιάζει σχετική αύξηση για όλα τα ζώα: 9,8% για τα βοοειδή, 5,7% για τα πρόβατα και 2,6% για τις αίγες.

Από την ανάλυση κατά διοικητική περιφέρεια προκύπτει ότι:

- Η Κ. Μακεδονία είναι μία από τις μεγαλύτερες κτηνοτροφικές περιοχές της χώρας μας. Εκτρέφει κυρίως βοοειδή και αιγοειδή και δευτερευόντως προβατοειδή.
- Η Α. Μακεδονία και Θράκη εκτρέφει επίσης μεγάλο αριθμό βοοειδών.

- Η Θεσσαλία εκτρέφει μεγάλο αριθμό προβατοειδών και αιγοειδών.
- Η Στερεά Ελλάδα εκτρέφει κυρίως προβατοειδή και δευτερευόντως αιγοειδή.
- Η Κρήτη χαρακτηρίζεται από μεγάλο αριθμό προβατοειδών και αιγοειδών.

Πίνακας 1. Αποτελέσματα απογραφής του ζωϊκού κεφαλαίου, ετών 1991 και 1999.

Έτος	Βοσειδή		Προβατοειδή		Αιγοειδή	
	Αριθμός εκμ/σεων	Αριθμός ζώων	Αριθμός εκμ/σεων	Αριθμός ζώων	Αριθμός εκμ/σεων	Αριθμός ζώων
Απογραφή 1991	53.070	594.183	160.560	8.269.691	202.720	5.188.044
Απογραφή 1999	28.313	652.604	128.235	8.743.366	137.452	5.322.755
Μεταβολή (%)	-46,6	9,8	-20,1	5,7	-32,2	2,6

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2001.

Έχει επισημανθεί όμως από πολλούς ειδικούς επιστήμονες ότι ένα από τα μεγάλα προβλήματα που εμποδίζει τη σωστή άσκηση της λιβαδοπονίας στα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας μας είναι η αλόγιστη χρήση μεγάλου μέρους των λιβαδιών, η οποία προκαλεί την υπερβόσκηση αλλά και την υποβόσκηση τους (Παπαναστάσης 2000). Τούτο ισχύει ιδιαίτερα για τη Μακεδονία (Μακέδος 2000) για την οποία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η κτηνοτροφία αποτελεί σημαντική δραστηριότητα, ενώ στην Κρήτη η βοσκοφόρτωση υπολογίστηκε ότι είναι διπλάσια από τη βοσκοϊκανότητα (Papanastasis et al. 1990). Σε μεσογειακό επίπεδο, ο Margaris (1990) αναφέρει ότι η υπερβόσκηση έχει οδηγήσει σε δραματική, μερικές φορές καταστροφική, επιδείνωση της ερημοποίησης. Επίσης, έχει διαπιστωθεί ότι υπερβόσκονται κυρίως οι λιβαδικές εκτάσεις της χαμηλής και ημιορεινής ζώνης. Τούτο, π.χ., ισχύει για το διαμέρισμα της Ηπείρου (Πλατής και συν. 2000). Από τον πίνακα 2 φαίνεται ότι τα πεδινά και ημιορεινά λιβάδια της χώρας μας κατέχουν περίπου το μισό ποσοστό (48,8%) του συνόλου των. Από την άλλη μεριά, η έλλειψη ολοκληρωμένης και επιστημονικά τεκμηριωμένης απογραφής των βοσκήσιμων εκτάσεων οδηγεί στην αδυναμία καταγραφής της παραγωγικότητας και της εν γένει λιβαδικής κατάστασης (Κανδρέλης 2000). Σε παγκόσμιο επίπεδο, η υπερβόσκηση των λιβαδιών, ως αιτία αποσάθρωσης του εδάφους, κατέχει την πρώτη θέση με ποσοστό 35% (National Geographic 2002), ενώ κανείς δε μπορεί να αγνοήσει ότι 15 με 20 εκατοστά εδάφους χωρίζουν την επιβίωση από τη λιμοκτονία.

Πίνακας 2. Διάκριση των βοσκοτόπων σε ορεινούς, ημιορεινούς και πεδινούς.

Έτος Απ/φής	Αριθμός Δήμων και Κοινοτήτων	Μορφολογία εδάφους	Σύνολο Εκτάσεων (εκατ. στρέμματα)	Βοσκότοποι (εκτάσεις στρεμμάτων)		
				Κοινοτικοί ή δημοτικοί	Ιδιωτικοί και άλλοι	Σύνολο
1991	2.278	Πεδινά	37.891,1	4.919,5	4.118,1	9.037,6
	1.505	Ημιορεινά	38.271,9	8.883,0	7.566,1	16.449,1
	2.138	Ορεινά	55.794,5	16.223,6	10.481,1	26.704,7
	5.921	Σύνολο	131.957,4	30.026,1	22.165,4	52.191,5

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 1995.

Σε επίπεδο κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων

Στα πλαίσια της συμφωνίας του ελεύθερου εμπορίου, και της ενδιάμεσης αναθεώρησης της ΚΑΠ, οι επιχειρήσεις-εκμεταλλεύσεις αλλά και οι βιομηχανίες μεταποίησης δασικών προϊόντων θα έχουν την υποχρέωση της εφαρμογής του μελετώμενου ακόμα νέου διεθνούς θεσμού της πιστοποίησης και σήμανσης (certification and labeling) των προϊόντων προέλευσης αειφορικής διαχείρισης. Αναμένεται δε ότι η παραπάνω διαδικασία θα εφαρμοστεί και στα κτηνοτροφικά προϊόντα (ζώα, κρέας, γάλα) τα οποία παράγονται σε λιβαδικές εκτάσεις. Ο επηρεασμός σε όλη την παραγωγική διαδικασία θα έχει σχέση:

- με τον αριθμό των ζώων που θα πρέπει να βόσκουν σε κάθε περιοχή,
- με οικονομικές επιπτώσεις και
- με την τοπική, περιφερειακή και διεθνή αγορά.

Εν τέλει οι επιπτώσεις αυτές θα αφορούν:

- στη μείωση της απολαμβανόμενης βοσκήσιμης ύλης και συνεπώς στη μείωση του αριθμού των βοσκόντων ζώων,
- στην επιβάρυνση του κόστους παραγωγής των κτηνοτροφικών προϊόντων,
- στη βιωσιμότητα των κτηνοτροφικών επιχειρήσεων,
- στο μέγεθος των βιώσιμων επιχειρήσεων,
- σε δομικές αλλαγές που έχουν σχέση με την παγκόσμια αγορά των προϊόντων αυτών,
- στο διαφορετικό εύρος των συνεπειών μεταξύ μεσογειακών περιοχών και περιοχών της βόρειας εύκρατης ζώνης,
- στο είδος και το ύψος των διαφόρων επιδοτήσεων,
- στο μέλλον των ιδιωτικών λιβαδιών,
- στην επιβάρυνση του ήδη αρνητικού εμπορικού ισοζυγίου των κτηνοτροφικών εν γένει προϊόντων,
- στη μετατόπιση της απασχόλησης του παραδασόβιου πληθυσμού σε άλλες εργασίες ή σε περίπτωση απουσίας αυτών, όπως και είναι ο κανόνας στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές, στην απογύμνωση των περιοχών αυτών από το ανθρώπινο δυναμικό,
- στην αλλαγή-τροποποίηση των υπαρχόντων διαχειριστικών σχεδίων, ή στην κατάστρωση νέων εκεί που δεν υπάρχουν.

Πιο συγκεκριμένα:

Κατά τον Hodgson μια υγιής κτηνοτροφία πρέπει να στηρίζεται κατά 70%, σε βοσκόμενες τροφές, ενώ κατά τον Λιάκο τουλάχιστον σε ποσοστό 50% (Υπουργείο Γεωργίας 1981). Παράλληλα η ανταγωνιστικότητα της κτηνοτροφίας βασίζεται σε φθηνές ζωοτροφές και τέτοιες είναι αυτές που παράγονται στα λιβάδια (Νάστης 1995).

Το 3% λοιπόν με το οποίο συμβάλλουν τα λιβάδια στη διαμόρφωση του ΑΕΠ (Νάστης 1983) ή κατά τον Ελευθεριάδη (1996) κατά 1,45%, φαίνεται ότι θα μειωθεί αρκετά αν ληφθούν υπόψη οι επιπτώσεις της πιστοποίησης αυτής στην ποσότητα της απολαμβανόμενης βοσκήσιμης ύλης. Παράλληλα, πρέπει όμως να τονισθεί ότι αν ληφθεί υπόψη η θετική επίδραση της πιστοποίησης στην ποιότητα του περιβάλλοντος και στις οικολογικές λειτουργίες του, μέσα από τον προσδιορισμό, την ποσοτικοποίηση και την έκφρασή των σε χρηματικές μονάδες τότε η συμμετοχή αυτή των λιβαδιών ως ποσοστό του ΑΕΠ, θα αυξηθεί και μάλιστα κατά πολύ. Εξάλλου αυτή είναι και η σημερινή τάση σε παγκόσμιο επίπεδο, δηλ. στους Εθνικούς Λογαριασμούς να συμπεριλαμβάνεται η θετική και η αρνητική αξία των περιβαλλοντικών αγαθών (green accounting).

Ανάλογα με το εξειδικευμένο περιεχόμενο που θα λάβει τελικά ο διεθνής αυτός θεσμός της πιστοποίησης και της σήμανσης των προϊόντων αειφορικής διαχείρισης θα υπάρξουν

σημαντικές επιπτώσεις τόσο στο κόστος των παραγόμενων προϊόντων όσο και στο μέγεθος αλλά και στη βιωσιμότητα των κτηνοτροφικών επιχειρήσεων. Και τούτο διότι λόγω της επιδίωξης αειφορικής παραγωγής και προστασίας του περιβάλλοντος, στα περισσότερα λιβάδια και ιδιαίτερα βέβαια στα υποβαθμισμένα τοιαύτα θα μπουν ποσοτικοί περιορισμοί της απολαμβανόμενης βοσκήσιμης ύλης. Τούτο θα έχει ως άμεση συνέπεια τη δραστική πολλές φορές μείωση του αριθμού των εκτρεφόμενων ζώων. Παράλληλα οι περιβαλλοντικές ετικέτες (environmental labels or ecolabels) θα βασίζονται είτε στην πιστοποίηση που προέρχεται από τρίτους ή θα μπορεί να βασίζεται σε πιστοποίηση που προέρχεται από την ίδια την επιχείρηση. Η πιστοποίηση φυσικά που προέρχεται από τρίτους θα αποτελεί επί πλέον διαφημιστικό «χαρτί» για την ίδια την επιχείρηση. Και στις δυο όμως περιπτώσεις η επιβάρυνση του τελικού προϊόντος θα είναι προφανής. Ο πιστοποιητικός δε οργανισμός FSC (Forest Stewardship Council) θα ελέγχει τακτικά την ποιότητα της διαχείρισης και όλα τα προϊόντα που θα προέρχονται από τις αντίστοιχες εκτάσεις θα φέρουν σήμα ποιότητας.

Η διακίνηση των πιστοποιημένων κτηνοτροφικών προϊόντων, σε αυξημένες λόγω της διαδικασίας πιστοποίησης τιμές, θα προσκρούσει στα ιδιαίτερα προβλήματα που θα προκύψουν από την εφαρμογή των νέων πολιτικών και στρατηγικών στη λειτουργία της ανταγωνιστικής και ελεύθερης αγοράς. Μιας αγοράς όπου πρωταγωνιστικό ρόλο θα έχει η ποιότητα, η τιμή πώλησης, το επώνυμο προϊόν, η ελεύθερη από κρατική προστασία και παντός είδους ενισχύσεις κτηνοτροφική εκμετάλλευση, οι υποχρεώσεις των κτηνοτρόφων έναντι ζώων και φυσικού περιβάλλοντος.

Είναι γνωστό ότι στις βόρειες χώρες της εύκρατης ζώνης τα δασικά οικοσυστήματα χαρακτηρίζονται από μεγάλη σταθερότητα και μικρή βιοποικιλότητα ειδών και οικοσυστημάτων, ενώ ο υδρολογικός, υδρονομικός και αντιδιαβρωτικός ρόλος των δασικών εν γένει εκτάσεων δεν είναι το ίδιο σημαντικός όσο στη μεσογειακή ζώνη. Έτσι στα πλαίσια της πιστοποίησης και της σήμανσης των κτηνοτροφικών προϊόντων αειφορικής διαχείρισης θα δημιουργηθούν συγκριτικά πλεονεκτήματα/μειονεκτήματα για ορισμένες χώρες και για ορισμένες λιβαδικές εκτάσεις, με ό,τι τούτο συνεπάγεται στη διεθνή ανταγωνιστική αγορά (Στάμου 2001).

Με αφορμή ότι το εφαρμοζόμενο καθεστώς τιμών, κυρίως στο βόειο κρέας, δεν μπόρεσε να επιβραδύνει την καταστροφική εντατική παραγωγή («τρελές αγελάδες», ανθρώπινες αρρώστιες, πελώριες δαπάνες αποζημιώσεων κτλ.) προτείνεται η αποσύνδεση της ενίσχυσης ανά κεφαλή ζώου με ενιαία εισοδηματική ενίσχυση ανά κτηνοτροφική εκμετάλλευση. Η ενίσχυση αυτή θα υπολογίζεται με ιστορικά δεδομένα κάθε κτηνοτροφικής μονάδας. Τούτο για την Ελλάδα θα έχει μεγαλύτερες επιπτώσεις αφού η ελληνική βοοτροφία ουδέποτε υπήρξε εντατική αλλά και η μέχρι σήμερα κοινοτική πολιτική ήταν σε βάρος της Ελλάδας (π.χ. ποσοτώσεις για το γάλα).

Οι περιβαλλοντικοί περιορισμοί που θα θέτει η πιστοποίηση των κτηνοτροφικών προϊόντων θα δημιουργήσει προβλήματα στη δυνατότητα συμφέρουσας ή μη αξιοποίησης ιδιωτικών λιβαδικών εκτάσεων και συνεπώς στην επιθυμία παραχώρησης εκ μέρους των ιδιοκτητών των εκτάσεων αυτών στο δημόσιο, σε αντίθεση με την επικρατούσα σήμερα τάση αποκρατικοποίησης της οικονομίας.

Τα εισαγόμενα κρέατα, από την άποψη της επιβάρυνσης του εμπορικού ισοζυγίου, φαίνεται ότι κατέχουν την τέταρτη θέση (4,10%) μετά από το πετρέλαιο (9,14%), το ξύλο (4,79%) και το σίδηρο (4,32%). Η απόσταση όμως που τα χωρίζει από το ξύλο και το σίδηρο είναι πολύ μικρή και θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ουσιαστικά κατέχουν τη δεύτερη θέση μαζί με το ξύλο και το σίδηρο (Χριστοδούλου και συν. 1994). Αν λοιπόν οι ποσότητες των εισαγόμενων κρεάτων (αλλά και των συναφών κτηνοτροφικών προϊόντων), λόγω μείωσης της ντόπιας παραγωγής, αυξηθούν τότε η επιβάρυνση του εμπορικού

ισοζυγίου θα γίνει πιο δυσβάσταχτη με ό,τι αυτό συνεπάγεται στην όλη εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας.

Είναι γνωστό ότι για πολλές δεκαετίες, λόγω της συγκεκριμένης επενδυτικής αλλά και γενικότερης οικονομικής πολιτικής του ελληνικού κράτους, ο ορεινός και ημιορεινός χώρος ευνοήθηκε δυσανάλογα λιγότερο απ' ό,τι ο πεδινός και αστικός χώρος. Από την άλλη πλευρά στους χώρους αυτούς (ορεινό και ημιορεινό) ο παραδοσιακός τρόπος ζωής, με την αυστηρή έννοια του όρου, αποτελεί μάλλον μέρος του παρελθόντος και προσπάθειες που γίνονται για την αναβίωσή του αποτελούν ουτοπία στο βαθμό που το παραδοσιακό δίκτυο κοινωνικών σχέσεων δεν υφίσταται και η σχετική αυτάρκεια, βάσει του παραδοσιακού τρόπου παραγωγής, δεν επαρκεί για την κάλυψη των καταναλωτικών τάσεων που χαρακτηρίζουν τις σημερινές κοινωνίες (Λοΐζος 2001). Έτσι τα προβλήματα τα οποία δημιουργήθηκαν – οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά, περιβαλλοντικά – σε βάρος των πληθυσμών που ζουν εκεί, μέσω της πιστοποίησης, θα επιβαρυνθούν ακόμα περισσότερο με πιθανότητα να απογυμνωθεί η ύπαιθρος από το ανθρώπινο δυναμικό. Μια διαδικασία η οποία, όπως έχει διαπιστωθεί σε παγκόσμιο επίπεδο, οδηγεί στη δημιουργία ακόμα περισσότερων προβλημάτων είτε στην εγκαταληφθείσα γη είτε στα μεγάλα αστικά κέντρα όπου καταφεύγει ο πληθυσμός αυτός. Στο σημείο δε αυτό δε θα πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας ότι το 61,5% των τέως Δήμων και Κοινοτήτων της χώρας μας βρίσκεται στον ορεινό και ημιορεινό χώρο (Πίνακας 2).

Ο σχεδιασμός σε νέες βάσεις της διαχείρισης των λιβαδιών, αποτελεί μια «εκ των ων ουκ άνευ» βασική προϋπόθεση. Το κάθε λιβάδι μέσω ανάλυσης της υφιστάμενης κατάστασης και της αξιολόγησης των δυνατοτήτων του θα τίθεται κάτω από συγκεκριμένο και υποχρεωτικό για τους κτηνοτρόφους σχέδιο διαχείρισης. Ένα σχεδιασμό που θα προσβλέπει σε μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Εξυπακούεται όμως ότι, ανάλογα με την υπάρχουσα καταγραμμένη κατάσταση των λιβαδιών, θα υπάρξουν περιοχές που θα αποκλειστούν από την αξιοποίηση και άλλες οι οποίες θα χρησιμοποιούνται με χαλαρό ή εντατικό τρόπο. Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις, ο αριθμός των βοσκόντων ζώων (βοσκοφόρτωση) θα είναι ανάλογος της βοσκοϊκανότητας των λιβαδιών και όχι των επί μέρους επιθυμιών των κτηνοτρόφων ή του ύψους των επιδοτήσεων.

Συμπεράσματα

Η ελληνική κτηνοτροφία προβλέπεται να υποστεί μεγάλο πλήγμα λόγω:

- α) των εσωτερικών της αδυναμιών,
 - β) της μείωσης ή της κατάρτησης των κοινοτικών ενισχύσεων στα πλαίσια αναθεώρησης της ΚΑΠ,
 - γ) του έντονου διεθνούς ανταγωνισμού, σε μια ελεύθερη οικονομία αγοράς,
 - δ) της πιστοποίησης και σήμανσης των προϊόντων προέλευσης αειφορικής διαχείρισης.
- Προς αντιμετώπιση της όλης αυτής πολύπλοκης κατάστασης απαιτείται:
- α) σε επίπεδο κράτους να δοθεί απόλυτη προτεραιότητα στην ανάγκη εκσυγχρονισμού της γεωργίας γενικότερα (Κουκιάδης 2002),

β) τα αρμόδια όργανα να κινηθούν με διπλό στόχο: 1. να ενημερωθούν οι κτηνοτρόφοι έγκαιρα και έγκυρα για την πιθανή εξέλιξη του προβλήματος και 2. να προωθηθεί στον ορεινό και ημιορεινό χώρο η αναγκαία συνύπαρξη πολυδραστηριοτήτων οι οποίες εξάλλου «δένουν» άμεσα και με τον αειφορικό τρόπο παραγωγής, που είναι ο στόχος της πιστοποίησης, αλλά και με την ενθάρρυνση της περιφερειακής ανάπτυξης (Race and Curtis 1997, Christodoulou et al. 1998). Οι παραπάνω πολυδραστηριότητες, για να γίνουν αποδεκτές εκ μέρους των ενδιαφερομένων πληθυσμών και συνεπώς για να έχουν τη μεγαλύτερη δυνατή αποδοχή, θα πρέπει να προσδιοριστούν και να προταθούν μετά από

μια αμφίπλευρη και συστηματική πληροφόρηση – καταγραφή απόψεων και θέσεων μεταξύ των τοπικών κοινωνιών από τη μια πλευρά και των διαμορφωτών-σχεδιαστών της λιβαδικής αλλά και γενικότερα της δασικής πολιτικής από την άλλη πλευρά. Με άλλα λόγια η κοινωνική έρευνα είναι απαραίτητη τόσο για το περιεχόμενο των εν λόγω προτάσεων όσο και για την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής τους,

γ) οι ίδιοι οι κτηνοτρόφοι να κινηθούν πλέον, σε επίπεδο σκέψης και δράσης, σε μέσο και μακροπρόθεσμη βάση και όχι στη συνηθισμένη διεκδίκηση και μόνο βραχυχρόνιων ωφελημάτων και

δ) το πανεπιστήμιο και τα διάφορα ερευνητικά ιδρύματα να κινηθούν προς μια σε βάθος έρευνα προσδιορισμού των αντίστοιχων προβλημάτων και την προώθηση σχετικών λύσεων σε επίπεδο νομού και αν είναι δυνατόν σε επίπεδο βοσκοτόπου.

Βιβλιογραφία

- Αληφακιώτης, Θ. 2002. Παγκοσμιοποίηση και Ελληνική γεωργία. Οικονομικός Ταχυδρόμος, 14/2002, σελ. 63.
- Ελευθεριάδης, Ν. 1996. Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της αξίας της βοσκήσιμης ύλης: Τα δασικά οικοσυστήματα της Ελλάδας, σελ. 32-35. Αειφορική αξιοποίηση λιβαδιών και λειμώνων (Β. Παπαναστάσης, εκδότης). Πρακτικά 1^{ου} Λιβαδοπονικού Συνεδρίου. Δράμα, 6-8 Νοεμβρίου 1996. Ελληνική Λιβαδοπονική Εταιρεία. Δημ. Νο. 4.
- Ε.Σ.Υ.Ε. 1995. Κατανομή της εκτάσεως της Ελλάδος κατά βασικές κατηγορίες χρήσεως. Αθήνα.
- Ε.Σ.Υ.Ε. 1995. Αποτελέσματα της βασικής έρευνας διάρθρωσης γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων. (Απογραφή γεωργίας-κτηνοτροφίας). 1999/2000. Αθήνα.
- Κανδρέλης, Σ.Σ. 2000. Λιβαδοπονία στην Ήπειρο: Η παρούσα κατάσταση και τα προβλήματά της, σελ. 23-29. Η Λιβαδοπονία στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα (Θ. Παπαχρήστου και Ο. Ντίνη-Παπαναστάση, εκδότες). Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου. Ιωάννινα, 4-6 Οκτωβρίου 2000. Ελληνική Λιβαδοπονική Εταιρεία. Δημ. Νο. 9.
- Κουκιάδης, Ι.Δ. 2002. Οι αγροτικές κινητοποιήσεις και ο νέος ρόλος της γεωργίας. Οικονομικός Ταχυδρόμος, 34/2002, σελ. 12-13.
- Λοΐζος, Μ. 2001. Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές ουτοπία ή πραγματικότητα; Συνέδριο με θέμα: Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και πράξη. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και ΜΕ.Κ.Δ.Ε. Μέτσοβο, 8 Ιουνίου 2001.
- Μακέδος, Ι. 2000. Προβλήματα από την άσκηση της Λιβαδοπονίας στο χώρο της Μακεδονίας, σελ. 285-292. Η Λιβαδοπονία στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα (Θ. Παπαχρήστου και Ο. Ντίνη-Παπαναστάση, εκδότες). Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου. Ιωάννινα, 4-6 Οκτωβρίου 2000. Ελληνική Λιβαδοπονική Εταιρεία. Δημ. Νο. 9.
- Margaris, N.S. 1990. Effects of recent agricultural changes on the landscapes of Mediterranean Europe, p.26-28. Stability and change in the Cretan landscape. (D. Grove, J. Moody and O. Rackham, eds). International Symposium, 18-21 April 1990, Crete. First edition.
- National Geographic. 2002. Η γη που αλλάζει. Τεύχος 9/2002, ένθετο.
- Νάστης, Α. 1983. Οικονομική σημασία της αξιοποίησης των δασικών εκτάσεων με βόσκηση. Δασικά Χρονικά, τεύχος 2-3, 1984.
- Νάστης, Α. 1995. Προσφώνηση, σελ. 3. Λιβαδοπονία και εναλλακτικές χρήσεις γης (Μ. Γιακουλάκη, εκδότης). Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας. Θεσσαλονίκη, 3 Φεβρουαρίου 1995. Ελληνική Λιβαδοπονική Εταιρεία. Δημ. Νο. 2.

- Παπαναστάσης, Β. 1995. Προσφώνηση, σελ. 1. Λιβαδοπονία και εναλλακτικές χρήσεις γης (Μ. Γιακουλάκη, εκδότης). Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας. Θεσσαλονίκη, 3 Φεβρουαρίου 1995. Ελληνική Λιβαδοπονική Εταιρεία. Δημ. Νο. 2.
- Παπαναστάσης, Β.Π. 2000. Μισός αιώνας λιβαδοπονίας στην Ελλάδα: Συμπεράσματα και προοπτικές, σελ. 9-19. Η Λιβαδοπονία στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα (Θ. Παπαχρήστου και Ο. Ντίνη-Παπαναστάση, εκδότες). Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου. Ιωάννινα, 4-6 Οκτωβρίου 2000. Ελληνική Λιβαδοπονική Εταιρεία. Δημ. Νο. 9.
- Πλατής, Π.Δ., Θ.Γ. Παπαχρήστου και Β.Π. Παπαναστάσης. 2000. Δυνατότητες αξιοποίησης του προγράμματος απογραφής βοσκοτόπων στη διαχείριση των λιβαδιών της Περιφέρειας Ηπείρου, σελ. 43-49. Η Λιβαδοπονία στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα (Θ. Παπαχρήστου και Ο. Ντίνη-Παπαναστάση, εκδότες). Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου. Ιωάννινα, 4-6 Οκτωβρίου 2000. Ελληνική Λιβαδοπονική Εταιρεία. Δημ. Νο. 9.
- Race, D. and A. Curtis. 1997. Socio-economic consideration for regional farm forestry development. *Australian Forestry*, 60(4): 233-239.
- Στάμου, Ν. 2001. Εμποριολογία δασικών προϊόντων. Πανεπιστημιακές παραδόσεις. Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη, σελ. 269.
- Υπουργείο Γεωργίας. 1981. Πρακτικά 4ης συνόδου του υποδικτύου του FAO για τους μεσογειακούς βοσκότοπους. ΙΔΕΘ. Θεσσαλονίκη.
- Christodoulou, A., V. Blioumis and N. Stamou. 1998. Sampling schemes for monitoring the socioeconomic of farm forestry. In: Sampling schemes for monitoring the socioeconomic of farm forestry (P. Hyttinen and T. Kallio, eds). MOSEFA Concerted Action Project (FAIR-CT96-1414), Trento, Italy, 19-22 April 1998. EFI proceedings, 28: 147-156.
- Papanastasis, V., S. Kyriakakis and J. Ispikoudis. 1990. Forestry and grazing practices in Crete, p.42-46. Stability and change in the Cretan landscape. (D. Grove, J. Moody and O. Rackham, eds). International Symposium, 18-21 April 1990, Crete. First edition.
- Χριστοδούλου, Α., Β. Μπλιούμης, Ν. Στάμου και Σ. Φωτίου. 1994. Η διάρθρωση των εισαγωγών ξύλου και των προϊόντων αυτού. Διαχρονική έρευνα 1985-1991. Επιστ. Επετ. του Τμήματος Δασολογίας και Φ.Π. προς τιμή του ομότιμου καθηγητή κ. Σ. Ντάφη, ΛΗ/1, 435-464.

Certification of sustainable rangeland management: Socioeconomic consequences

A. S. Christodoulou

Laboratory of Forest Economics

Aristotelian University of Thessaloniki, 541 24 Thessaloniki, Greece

Summary

As far as the protection of nature is concerned, there is a plethora of international treaties (Ramsar treaty, Rio treaty etc.) signed by Greece, whereby it is obliged to abide. The most recent ones are the two EU directives for the preservation of nature: the 79/409, also known as Instruction for birds, and the 92/43, also known as Instruction for ecotopes (Natura network 2000). On the other hand, the management of forests and forest areas should be conducted in such a way that the following are ensured: a) environmental protection, b) social benefit and c) financial viability. Under this framework, the exploitation companies and the industries concerned with the processing of forest products will be obliged to apply the emerging international institution of certification and labeling of the products originating from sustainable management. The same will definitely apply to the livestock products, which should be similarly originating from ranges undergoing sustainable management. The latter procedure will lead to a series of consequences, of mainly financial value, which will affect all participants in the livestock business and not only. These consequences will be particularly evident in low and semi-mountainous areas, which are subjected to overgrazing.

Key words: Range sustainability, product certification, livestock products, socioeconomic consequences.